

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDEN ETKİLENEN ÇOCUKLARA (6-14 YAŞ GRUBU) YÖNELİK MÜDAHALELER PROGRAMI

ŞEKER PANCARI ÜRETİMİNDE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR İÇİN MODEL EYLEM PLANI

ŞEKER PANCARI ÜRETİMİNDE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR İÇİN MODEL EYLEM PLANI

**Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 yaş grubu) Yönelik Müdahaleler Programı
Şeker Pancarı Üretiminde Çalışan Çocuklar İçin Model Eylem Planı**

Proje Koordinatörü

Ertan KARABİYİK

Proje Asistanı

Tuğba ATALAR

Türkçe düzelti

Emine KOÇAK

Fotoğraflar

Proje Ekibi

Harita ve Şekiller

Ali KAPLAN

Tasarım

Kurtuluş KARAŞIN

Baskı

Altan Matbaası

394 8 394 - Ankara

1. Baskı, Ağustos 2012, Ankara

2. Baskı, Haziran 2013, Ankara

Kalkınma Atölyesi

Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi

Dodurga Mah. Poligon Sitesi 30-A, Türkkonut

Çankaya-Ankara

www.kalkinmaatolyesi.org

info@kalkinmaatolyesi.org

+ 90 541 457 31 90

Önsöz

Kalkınma Atölyesi, 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden olan mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklarla ilgili çeşitli araştırma ve eylem planları geliştirme çalışmaları yapmaktadır.

Kalkınma Atölyesi kurucuları tarafından 2002 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından desteklenen *Adana-Karataş İlçesinde Pamuk Toplamada Çalışan Çocuklar Temel Araştırması* gerçekleştirilmiştir, yine 2004 yılında bu araştırmaya bağlı bir eylem planı tasarlanmıştır. 2009-2011 yılları arasında mevsimlik işçi göçüne katılan ailelerin 0-6 yaş grubu çocuklarını hedef alan ve onların yaşam hâllerini araştıran *Mevsimlik Tarım İşçilerinin 0-6 Yaş Grubu Çocuklarının Yaşam Hâlleri Araştırması* gerçekleştirilmiştir. 2011-2012 yıllarında Hollanda Büyükelçiliği tarafından sağlanan teknik ve finansal destekle *Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 yaş grubu) Yönelik Müdahaleler Programı* kapsamında, şeker pancarı hasadında çalışan çocuklar için Yozgat ilinde bir temel araştırma yapılmıştır.

Temel araştırma verileri, şeker pancarı üretimiyle ilgili diğer araştırmalar ve 30 Temmuz 2012’de Ankara’da yapılan katılımcı model eylem planı geliştirme toplantısı çıktılarına dayalı olarak Model Eylem Planı geliştirilmiş ve şeker pancarı üretim sürecinde çalışan mevsimlik ve gezici çocuk işçilerin işten el çektirilmesi mücadelesi kapsamında ilgili kurum ve kuruluşların yararlanmasına sunulmuştur.

Model eylem planı üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, şeker pancarı ile ilgili genel bilgiler, ikinci bölümde temel araştırmanın bulguları, üçüncü bölümde ise, şeker pancarı üretiminde çocukların mevsimlik ve gezici tarım işçisi olarak çalışmasının önlenmesi için yerel düzeyde yapılması öngörülenler yer almaktadır. Şeker pancarı üretimi yapılan illerde mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çocuk işçiliğinin önlenmesi için il veya ilçe düzeyinde hazırlanacak detaylı çalışmalarda, model eylem planı bir kaynak niteliğindedir.

Model Eylem Planı’nın hazırlanmasında emeği geçen çocuklara, ailelerine, yerel kamu kuruluşu temsilcilerine, sivil toplum ve meslek kuruluşlarına, kamu kuruluşları çalışanlarına, Kalkınma Atölyesi uzman ve çalışanlarına, araştırma ve eylem planı geliştirme sürecine teknik ve finansal destek sağlayan Hollanda Büyükelçiliği’ne teşekkür ederiz.

Model Eylem Planı’nın şeker pancarı üretiminde çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına katkı sağlaması umuduyla.

Giriş	7
Şeker Pancarı Ürünü Hakkında	8
Şeker Pancarı Hasadında Çalışan Çocuklarla İlgili Alan Araştırması Sonuçları	12
Çözümler ve Zamana Bağlı Eylemler	15
Yerel Düzeyde Eylem Planı Hazırlığı ve Uygulaması: Yöntem Önerisi	19
Sonuç Yerine	26

Giriş

Kalkınma Atölyesi, 2002 yılından itibaren mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklara yönelik araştırma, planlama ve uygulama süreçlerini kapsayan çeşitli program ve projeler gerçekleştirmektedir. *Mevsimlik İşçi Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 yaş grubu) Yönelik Müdahaleler Programı*, Hollanda Büyükelçiliği'nin İnsan Hakları Programı kapsamında desteklenen bir sosyal kalkınma ve insan hakları projesidir.

Projenin başlıca çıktıları; 6-14 yaş grubu, zorunlu eğitim çağına olup mevsimlik tarım göçüne katılan çocukların ürün desenine (fındık, şeker pancarı, pamuk ve örtü altı alçak tünelde sebze yetiştiriciliği) göre çalışma ve eğitim ilişkilerinin ortaya konulduğu

- (a) temel alan araştırması,
- (b) müdahalelere yönelik model eylem planları,
- (c) merkezî kurumlara, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik politika önerileri belgesi ve
- (d) tanıtım-savunu amaçlı mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan çocukları anlatan görsel materyallerden oluşmaktadır.

Şeker pancarı, Türkiye'de 64 ilde üretimi en yaygın olan tarım ürünlerinden biridir. Özellikle bakım (çapalama, ot alma, seyreltme) ve hasat dönemlerinde insan emeğinin en fazla ihtiyaç duyulduğu tarım ürünlerindendir. Bu Model Eylem Planı, şeker pancarı üretiminin yapıldığı illerin, çocuk işçiliğini ortadan kaldırmak amacıyla il ve ilçe düzeyinde geliştirebilecekleri eylem planları için bir kaynak niteliğindedir.

Bilindiği gibi mevsimlik ve gezici tarım işleri kapsamında çalışan 18 yaş altı çocuklar, ILO'nun 182 sayılı "en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği" kapsamında tanımlanmış ve 2015 yılına kadar bu işçiliğin sonlandırılması hükümet tarafından taahhüt edilmiştir.¹ Şeker pancarı üretiminde çalışan mevsimlik ve gezici çocuk işçiler de bu kapsamda yer almaktadır.

1 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü, Çalışan Çocuklar Dairesi (2008). Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi, Ankara. S:28.

Şeker Pancarı Ürünü Hakkında

Şeker, yüzyıllardan beri insanların önemli gıda maddelerinden biri olmuş ve 18. yüzyılın sonuna kadar sadece şeker kamışından üretilmiştir. Şeker pancarı tarımı ve şeker pancarından şeker üretimi ise 19. yüzyılda başlamıştır.²

Türkiye’de şeker pancarı tarımı, şeker pancarı üretimiyle geçimini temin eden yüzbinlerce çiftçinin; tarım, hayvancılık yani yem, ilaç, et, süt, nakliye ve hizmet sektörleriyle de iç içe geçmiş durumdadır. Konu, tarım, tarımsal sanayi, işlenmiş temel gıda ürünleri ve istihdam gibi değişik konularla bir bütünlük oluşturmaktadır. Şeker pancarı üretimi; bitkisel ve hayvansal üretimin gelişmesine, yüksek düzeyde endüstriyel girdiler kullanılmasına neden olmaktadır. Ayçiçeğine göre 5, buğdaya göre 20 kat daha fazla istihdam; buğday ve ayçiçeğine göre ise 2 kat daha fazla makine tarımının yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Şeker sanayinin Gayri Safi Millî Hasıla (GSMH) olarak Türkiye genelindeki payı yüzde 0.2, imalat sanayii içindeki payı ise yüzde 0.8 düzeyindedir. Şeker, alternatif ürünlere göre dış pazar değeri ve tarıma dayalı sanayiler arasında verimlilik, kârlılık ve katma değer yönünden karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Tarım ve endüstri kesiminde yarattığı istihdam, alternatif ürünlerle kıyaslanamayacak kadar yüksek olup, bu durum şekerin tarımsal faaliyetine bir ayrıcalık ve etkin bir sosyal boyut kazandırmaktadır. Şeker fabrikalarının, gelişmekte olan bölgelerde ve özellikle Doğu Anadolu’da bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına ve kırsal kesimde istihdama katkı sağlaması bakımından büyük öneme sahiptir. Fabrikalarda çalışan işçiler, tüm sanayi kesiminde çalışanların yüzde 1.2’sine karşılık gelmektedir. Taşıma sektörüne ise yılda yaklaşık 25-30 milyon ton iş hacmi yaratmaktadır. Şekerin, ülke ekonomisine doğrudan katkısı ise yaklaşık 1.2 milyar dolar, sağladığı katma değerle birlikte 3 milyar dolardır.³

Bir dekar şeker pancarı tarımı; tarımda 80, sanayide 13 saat olmak üzere toplam 93 saat istihdam yaratmaktadır. Türkiye’de 3,2 milyon dekar alanda şeker pancarı tarımı yapıldığı göz önüne alınırsa, şeker pancarının yılda yaklaşık 123 bin kişi için tam zamanlı istihdam sağ-

² <http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eeker>

³ <http://www.msxslabs.org/forum/tarim/78513-seker-pancari-seker-pancari-nedir-seker-pancari-yetistiriciligi.html#ixzz1ILlVOPJ>

ladığı görülmektedir. Şeker fabrikalarında daimi ve mevsimlik olarak 32.500 kişi çalışmakta ayrıca, bakım ve hasat dönemlerinde 200 bin mevsimlik tarım işçisine istihdam olanağı yaratılmaktadır.⁴ Bu mevsimlik tarım işçilerinin ne kadarının çocuk olduğu bilinmemektedir.

Dünyada Şeker Pancarı Üretimi⁵

Dünyada tatlandırıcı gereksinimi üç temel kaynaktan sağlanmaktadır: Bunlar başta (a) kamış ve (b) pancar olmak üzere (c) mısır, buğday gibi içeriğinde nişasta olan gıda maddelerinden elde edilen nişasta bazlı şekerlerdir. Kamış ve pancardan üretilen şekere oranla, çeşitli kimyasallar kullanılarak elde edilen nişasta bazlı şeker, dünya ölçeğinde az bir üretim miktarına sahiptir. Günümüzde, dünyanın hemen her ülkesinde şeker üretimi yapılmaktadır ve bu şekerin yaklaşık yüzde 80'i kamıştan, yüzde 20'si de pancardan elde edilmektedir.

Günümüzde 71 ülke kamıştan, 43 ülke de pancardan şeker üretmektedir. Tropik ve alt tropik bölgelerde yetiştirilebilen kamıştan, başta Brezilya olmak üzere, Meksika, Hindistan, Tayland ve Avusturya şeker üretmektedir. Yetiştirilmesine uygun iklim nedeniyle de Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmında, Rusya'da ve Türkiye'de pancar tarımı yapılmaktadır. Bunun yanı sıra; ABD, Japonya ve Çin gibi ülkeler hem kamış şekeri hem de pancar şekeri üretimi yapmaktadır.

Tablo 1: Dünya Şeker Pancarı Ekim Alanı (Bin hektar-2010)

Ülkeler	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010
ABD	528	503	528	505	406	465
Avusturya	45	44	39	39	43	44
Çek Cumhuriyeti	71	63	56	44	50	52
Çin	190	210	158	160	232	220
Japonya	68	68	67	68	66	65
Macaristan	62	58	46	35	9	14
Polonya	297	270	236	220	187	200
Romanya	21	25	39	27	20	21
Rusya	790	759	949	1000	800	770
Türkiye	320	331	275	298	323	324
Dünya	5.870	5.408	5.340	5.295	4.386	4.324

4 <http://www.konyaseker.com.tr/?sayfa=icerik&pgid=245&text=245>

5 Bu başlıktaki bilgiler Şeker İş Sendikası tarafından 2011 yılında yayınlanan Şekerin Geleceği Raporu'ndan derlenmiştir.

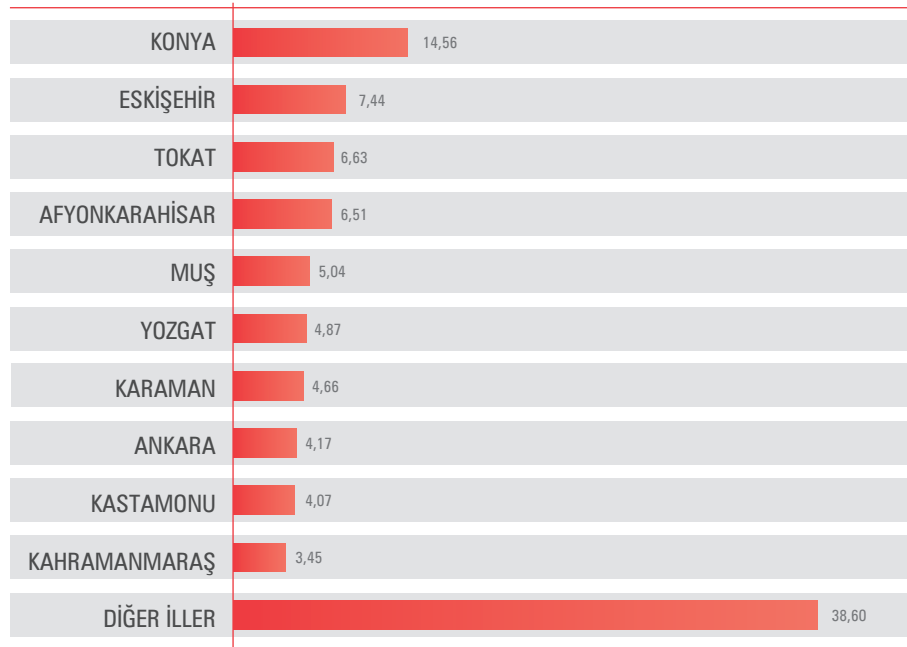
Günümüzde dünyanın en büyük şeker üreticisi Brezilya'dır. Brezilya dünya şeker üretiminin üçte birlik kısmını tek başına gerçekleştirebilmektedir. Brezilya'yı Çin, ABD, Rusya, Almanya, Fransa gibi ülkeler takip etmektedir.

Avrupa Birliği üyesi ülkeler arasında sadece Almanya ve Fransa dünyanın en büyük şeker üreticisi konumundadır. Avrupa Birliği ülkelerinde genel olarak pancar tarımı yapılmaktadır. Pancardan şeker üreten ülkeler arasında en fazla üretim ABD tarafından yapılmaktadır. ABD'yi AB'nin iki önemli ülkesi olan Fransa ve Almanya ile Rusya takip etmektedir.

Türkiye'de Şeker Pancarı Üretimi

2010 yılında 3.2 milyon dekar arazide yaklaşık 18 milyon ton şeker pancarı üretimi gerçekleştirilmiştir. 64 ilde, 5877 yerleşim biriminde 196 bin çiftçi ile gerçekleştirilen şeker pancarı üretiminin yüzde 40'ı Konya, Eskişehir, Tokat, Afyonkarahisar ve Muş illerinde bulunmaktadır (Şekil1).⁶

Şekil 1: Şeker Pancarı Ekilen Alanların illere Göre Dağılımı (2010-%)⁷

6 Şeker İş Sendikası (2011); Şekerin Geleceği, Ankara, s:47. www.sekeris.org.tr/multimedia/EKERNGELECESONBASKI.pdf

7 TÜİK, 2012.

Şeker Pancarı Hasadında Çalışan Çocuklarla İlgili Alan Araştırması Sonuçları

Kalkınma Atölyesi Araştırma Ekibi tarafından 23-26 Eylül 2011 tarihlerinde Yozgat ilinde gerçekleştirilen alan çalışmasında amaca yönelik örnekleme tekniğiyle 6-14 yaş grubunda olan 25 kız ve 24 oğlan çocuk ile bunların 24 hanehalkı üyeleriyle anket çalışması, odak grup görüşmeleri ve şeker pancarı üretimi ve işçiliğiyle ilgili kurumsal taraflarla görüşmeler yapılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen temel veriler ve bulgular aşağıda yer almaktadır.

Temel Bulgular ve Sorunlar

Demografik Yapı: Araştırmaya katılan bütün çocukların yaş ortalaması 11.3'tür. Yozgat ilinde araştırmaya katılan çocukların ise 10.76'dır. Çocukların hanelerindeki ortalama kişi sayısı 8.93 olup, Yozgat'ta 9.12'dir. Aileler oldukça kalabalık olup, sahip olunan ortalama çocuk sayısı 6'dır.

Şekil 2: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Dağılım (sayı)

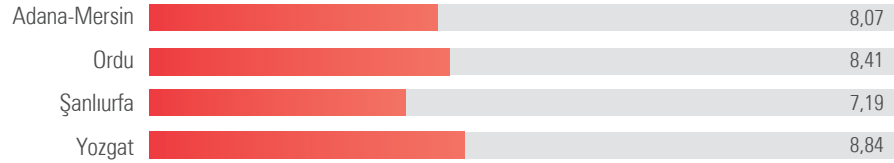
Adana-Mersin	9,04
Ordu	9,31
Şanlıurfa	8,35
Yozgat	9,12

Yozgat'ta ankete katılan çocukların yüzde 2'sinin ana dili Türkçe, yüzde 87.8'inin Kürtçe, yüzde 8.2'sinin ise Arapça'dır. Çocukların tamamı Türkçe konuşabilmektedir. Çocukların çok büyük bir kısmı iki dil, bir kısmı ise üç dil konuşabilmektedir.

Barınma ve Yaşam Ortamları: Şeker pancarı hasadında çalışan çocukların konaklama ve barınma koşulları incelendiğinde; yüzde 8.2'si "naylon veya kâmiş", yüzde 59'u "bez veya

brandadan yapılmış çadırlarda", yüzde 33'ü ise "diğer" yanıtı vermiştir. Ankete katılan çocukların hiçbirisi valilik tarafından tahsis edilmiş konaklama alanlarında konakladıklarını ifade etmemiştir. Şeker pancarı hasadında genellikle tarla sahibinin arazisinin bir köşesine kurulan çadırlarda haneler yalnız veya birkaç hanenin çadırlarıyla birlikte konaklanmaktadır. Çadırlarda ortalama 9 kişi yaşamaktadır (Şekil 3).

Şekil 3: Çadırdaki, Evde veya Damda Konaklayan Ortalama Kişi Sayısı

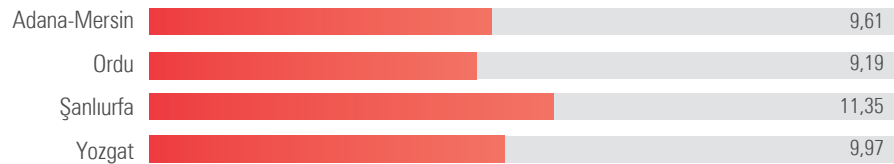

Yozgat ilinde araştırmaya katılan çocuklar barındıkları çadırlarda ortalama 9 kişinin yaşadığını ifade etmiştir. Diğer illerdeki ortalamalardan biraz daha yüksek olan bu sayı aynı mekânı paylaşmanın yarattığı zorluklara işaret etmektedir.

Konaklama mekânlarının en önemli sorunu atık su sistemlerinin olmamasıdır. Yozgat'ta görüşme yapılan hanelerin hiçbirisi çadırların bulunduğu yerde atık su sistemi bulunduğunu ifade etmemiştir. Ayrıca yüzde 61'i temiz içme suyuna, yüzde 63'ü temiz kullanma suyuna erişebildiğini belirtmiştir. Konaklama ortamları ile ilgili çocukların yüzde 59'u kirlilikten, yüzde 57'si gürültüden, yüzde 92'si ise tozdan şikayet etmektedir.

Çalışma Koşulları: Şeker pancarı hasadı Yozgat ilinde ağustos ayı sonunda başlayıp ekim sonuna kadar devam etmektedir. Çocuklar şeker pancarı hasadında günde ortalama 10 saat çalışmaktadırlar. Hasat esnasında pancarı topraktan çıkarmak için bel küreği, yapraklarını temizlemek için pala kullanmaktadırlar.

Şekil 4: Günlük Ortalama Çalışma Süresinin (saat/gün) İllere Göre Dağılımı

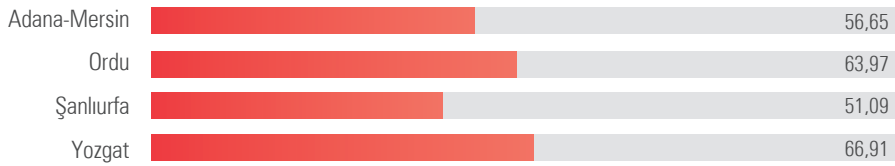

Şeker pancarının üretim sürecinde (çapalama, tekleme, hasat) yılda ortalama 104 gün çalışan çocuklar haftada ortalama 6 gün çalışmaktadırlar. Anket kapsamındaki çocukların yüzde 10'u mevsimlik ve gezici tarım işçiliği sırasında kaza geçirdiğini ifade etmiştir. Çocuklar yalnızca şeker pancarı üretim sürecinde çalışmamakta, bunun yanında su taşıma, kardeşlere bakma, eşyaları gözetme, bulaşık yıkama, yemek hazırlama ve temizlik işlerinde de çalışmaktadır.

Eğitim: Şeker pancarı hasadında çalışan çocukların eğitim durumuna bakıldığında çocukların yüzde 98'inin okula kaydı olduğu görülmektedir. İlköğretime kaydolmuş çocukların yüzde 82'si yasanın öngördüğü yaşta okula kayıt yaptırmamış olup, yalnızca yüzde 18'i tam zamanında kayıt yaptırmıştır.

Şeker pancarı hasadında çalışan çocukların yüzde 15'i 20-40 gün, yüzde 57'si 41-80 gün, yüzde 20'si ise 120-180 gün arasında okula devamsızlık yapmıştır. Ortalama devamsızlık gün sayısı 67'dir. Çocukların yüzde 85.7'si okula devamsızlığın nedeni olarak "mevsimlik ve gezici tarım işçiliği" cevabını vermektedir.

Şekil 5: 2010-2011 Eğitim-Öğretim Yılında Okula Ortalama Devamsızlığın İllere Göre Dağılımı (gün)

Sağlık: Şeker pancarı hasadında çalışan çocukların yüzde 12.2'si hiç aşı olmadığını, yüzde 22.4'ü düzensiz, yüzde 63.3'ü ise düzenli aşı olduğunu belirtmiştir. Çocukların tamamına yakını günde üç öğün yemek yediğini ifade etmiştir. Çocukların yüzde 20'si günde 8 saat, yüzde 25'i 9 saat, yüzde 33'ü 10 saat uyduğunu belirtmiştir.

Çözümler ve Zamana Bağlı Eylemler

Yerel Düzeyde Hazırlanacak Eylem Planı İçin Yanıtı Aranacak Sorular

1. Şeker pancarı üretim sürecinde çalışan çocuk sayısı kaçtır? Bu çocukların sayısı nasıl tespit edilebilir? Çocuklara hizmet sunmak amacıyla nasıl kayıt altına alınacaktır?
2. Mevsimlik ve gezici tarım işçiliği kapsamında çocuk emeğinin sona erdirilmesi durumunda, yaşam stratejisi çocuk emeğine dayalı olan ailelerin bu gelir kayıpları nasıl telafi edilebilir? Bu kapsamda merkezî yönetime neler önerilebilir? Bu kayıplar doğrudan nakit veya aynı olarak karşılanabileceği gibi, ailelerin giderlerini azaltabilecek önlemler neler olabilir?
3. Çocuk emeğinin sonlandırılması durumunda ortaya çıkacak iş gücü açığını kapatmaya yönelik yerel ve merkezî düzeyde neler yapılmalıdır? Yeni iş gücü olanakları nasıl yaratılacaktır?
4. Yerel düzeyde çocuk işçiliğinin önlenmesi için sorumlulukların paylaşımı nasıl yapılacaktır? Sorumlu kuruluşlar arasındaki görev paylaşımı, koordinasyon ve iş birliği nasıl sağlanacaktır?
5. Şeker pancarı üretim sürecinde çalışan işçilerin barınma koşullarının iyileştirilmesi için hangi modellere gereksinim bulunmaktadır? Bu kapsamda tarla sahipleri/işverenler ne tür katkı sağlayabilir? Sivil toplum ve mesleki kuruluşlarının rolleri ne olabilir?
6. Makineli hasadın insan gücü yerine kullanılması süreci nasıl ilerleyecektir? Makineli hasattan dolayı ortaya çıkacak iş gücü fazlası nasıl değerlendirilecektir?
7. Çocuk işçiliğinden el çektirilen çocuklar için çalışmadıkları zamanlarda, yaşlarına ve gelişim durumlarına uygun hangi eğitim ve beceri geliştirme vb. faaliyetleri uygulanacaktır? Bu programı hangi kişi ve kurumlar uygulayacaktır?
8. Çocuklar eğitim döneminde eğitimlerine hangi koşullarda devam edebilecektir?

9. Çocuk emeğinin sonlandırılması durumunda bitkisel üretim süreçleri nasıl etkilenebilir ve bu etkinin yerel düzeyde en aza indirilmesi için neler yapılmalıdır? Alternatif çözüm seçenekleri neler olabilir? Makineli hasat için destekleme çalışmaları yapılmalı mıdır? Evet ise, nasıl yapılmalıdır?
10. Şeker pancarı işleyen özel ve kamu sektörü ile şekerden mamul ürün üreten firmaların çocuk emeğinin sonlandırılması sürecine katılımı için neler yapılabilir? Sosyal sorumluluk kapsamında sürece teknik ve finansal katkıları nasıl sağlanabilir?
11. Mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklar ile bu göç sürecinden etkilenen çocukların eğitim, sağlık, yaşam ortamı, iş sağlığı ve güvenliği konularında ulusal ve uluslararası standartların sağlanması için neler yapılmalıdır?
12. Çalışma yaşı altında bulunan çocuklar için önleyici çalışmalar neler olmalıdır? Bu çalışmaları hangi kurumlar yürütmelidir?
13. Mevsimlik ve gezici tarım işçisi olarak bir başka yere giden veya göç ile sizlerin iline gelen çocukların eğitimlerinin devamı için ilgili il ve ilçe yöneticileri ne tür önlemler almalıdır?
14. Yerel düzeyde uygulamaya konulacak çözümlerde işçilerin yaşam kültürleri, konut tercihleri ne derece dikkate alınmaktadır?
15. Çocuk işçiliğiyle mücadele kapsamında iş birliği yapılması gereken kurumlar hangileridir? Bu kurumların kapasite analizi yapılmış mıdır?
16. Çocuk işçi çalıştırılmaması için tarla sahipleri/işverenler nasıl ikna edilecektir?
17. Tarım araçlarının çocuk işçi çalıştırmaması konusunda neler yapılabilir? Tarım araçlarının izlenmesi, denetlenmesi ve eğitilmesi konusunda ne tür programlar hazırlanabilir?
18. Risk altında olan küçük yaştaki çocuklar için ne tür önlemler alınmalıdır? Bu çocukların okul öncesi eğitim programlarından yararlanması nasıl sağlanabilir? Toplum temelli okul öncesi eğitim programları uygulanabilir mi?
19. Çocukların yatılı ilköğretim bölge okullarında eğitimlerine devam edebilmeleri için aileler nasıl ikna edilebilir?

Şeker Pancarı Üretim Sürecinde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Temel Stratejiler ve Yaklaşımlar

1. 15 yaşından küçük çocukların mevsimlik ve gezici olarak tarım işlerinde çalıştırılmaları ulusal ve uluslararası hukuk belgelerine göre yasak olduğundan, bu yaş grubundaki çocukların tarlalarda çalışmaları mutlaka önlenmelidir. Kamu, yaptırım gücünü bu çocuklar lehine kullanmalıdır. Bu durum tarla sahiplerine, tarım araçlarına ve mevsimlik tarım göçüne katılan ailelere bütün açıklığıyla anlatılmalıdır.
2. 16-17 yaş grubu çocukların mevsimlik ve gezici olarak şeker pancarı üretim süreçlerinde çalışmaları 2015 yılına kadar aşamalı olarak sonlandırılmalı, bu çocukların istihdam edileceği alanlar için başta beceri eğitimleri olmak üzere mesleki eğitim seçenekleri geliştirilmelidir.
3. Mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çocuk emeğinin yerine ikame edilecek yerel, bölgesel ve merkezî çözümler geliştirilmelidir. Ulusal düzeyde yetişkin iş gücünün bu alanlara yönlendirilmesi desteklenmelidir.
4. Şeker pancarı ürününü kullanan kamu ve özel sektör mamul üreticilerinin sosyal sorumluluk kapsamında çözüm sürecine katılımı sağlanmalı, program ve projelere fon desteği alınmalıdır. Bu kapsamda merkezî ve yerel düzeyde uygulamaya yönelik model projeler için sosyal sorumluluk fonları oluşturulmalıdır. Ayrıca kamu ve özel sektörün çocuk işçiliği izleme sürecine aktif katılımı sağlanmalıdır.
5. Mamul üretim veya tüketim zincirinde çocuk emeğinin varlığını izleyecek bağımsız merkezî ve yerel kuruluşların rol alması desteklenmelidir.
6. METİP kapsamında uygulanan projelerin tasarım, uygulama ve etki ölçme sürecine sivil toplum ve meslek kuruluşlarının katılımı sağlanmalı, sivil toplum ve meslek kuruluşlarına uygulama projeleri verilmelidir.
7. Mevsimlik ve gezici tarım işçileri için uygun yaşam koşulları, çadır kampları veya tarla sahiplerinin sağladığı konaklama olanakları için standartlar belirlenmelidir. Başta sağlık hizmetleri olmak üzere, temiz ve sürekli içme ve kullanma suyu, atık su sistemleri ile katı atık, gürültü ve tozdan arındırılmış yaşam mekanları sağlanmalıdır.
8. Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin dilek ve şikâyetleri için işçilerin kolaylıkla ulaşabileceği telefon numaraları tahsis edilmeli, işçilere çalışma, ücret ve barınma hakları konularında danışmanlık hizmeti verilmelidir.
9. Mevsimlik ve gezici tarım işçilerini organize eden tarım araçlarının kayıt altına alınması sağlanmalıdır. Tarım araçlarının istihdam sağladıkları işçilerle ilgili düzenli rapor vermesi için kapasitelerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
10. Yerel düzeyde hizmet sunumu için modeller geliştirmek amacıyla ulusal ve uluslararası özel sektör, gönüllü ve meslek kuruluşlarıyla iş birliği yapılmalıdır. Uluslararası deneyim Türkiye'ye aktarılmalıdır.

11. Toplumsal duyarlılık için yerel düzeyde sivil toplum, meslek kuruluşları ve medyanın sürece aktif katılımı, özellikle yerel ve merkezî medyanın çocuk işçiliğini izleme sürecinde rol alması sağlanmalıdır.
12. Çocuk emeğinin ortadan kaldırılmasıyla gelir kaybına uğrayacak olan ailelerin bu kayıplarının belirli oranda karşılanmasına yönelik yeni sosyal politika önerileri geliştirilmelidir. Bu işçilerin sosyal güvenlik kapsamına alınarak, sağlık ve emeklilik haklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.
13. Çocuk işçiliğinin önlenmesinde kurumlar arası iş birliği sağlayacak merkezî ve yerel düzeyde katılım mekanizmaları geliştirilmelidir.
14. Türkiye İstatistik Kurumu Bölge Müdürlüklerinin yerel düzeyde şeker pancarı üretiminde çocuk emeği tespit araştırmaları yapması konusunda girişimlerde bulunulmalıdır.
15. Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin konaklama durumuna göre, öğrenim çağındaki çocuklarına gezici okul, geçici okul, taşıma merkezi veya yatılı ilköğretim bölge okullarında misafir öğrenci olarak eğitimlerine devamı sağlanmalıdır.

Yerel Düzeyde Eylem Planı Hazırlığı ve Uygulaması: Yöntem Önerisi

- 1. Aşama:** Şeker pancarı üretiminde çalışan mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin, ihtiyaçlarını belirleme ve hizmet sunumu için, kayıtları yapılmalıdır.
- 2. Aşama:** İl merkezi ve/veya ilçelerde mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin, özellikle çocuk emeğinin üretim sürecindeki durumu hakkında hızlı ve basit bir analiz yapılmalıdır. Planlama ve hizmet bu analiz sonuçlarına göre gerçekleştirilmelidir.
- 3. Aşama:** Tarımsal üretim ile ilgili bütün paydaşların sürece katılımıyla bu analize bağlı olarak temel sorun alanları belirlenmeli, gruplandırılmalı ve çözümüne öncelik verilmelidir.
- 4. Aşama:** Planlama, uygulama ve izleme sürecine katılacak bütün kurumların kapasite değerlendirmesi yapılmalı, roller ve sorumluluklar bu kapsamda paylaşılmalıdır.
- 5. Aşama:** Sorun alanlarına odaklı çözümler il veya ilçenin bütün paydaşlarıyla birlikte geliştirilmelidir.
- 6. Aşama:** Proje ve faaliyetlerden sorumlu kurum ve kişiler belirlenmeli, proje ve faaliyetler için bütçe ve diğer kaynaklar tahsis edilmelidir.
- 7. Aşama:** Proje ve faaliyetlerin izlenmesi, değerlendirilmesi ve rapor hâline getirilmesi sağlanmalıdır.
- 8. Aşama:** Yerel eylem planının izlenmesi, değerlendirilmesi ve yeniden planlanması için geçici bir çalışma grubu kurulmalıdır.

Yerel Politikalar ve Uygulamalar

Mevsimlik Tarım İşçi Ücretleri ve Çalışma Esasları Toplantısı

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Mevsimlik ve gezici tarım işçi ücretleri ve çalışma esaslarının belirlendiği toplantıya katılan temsilcilerin mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar konusunda başta ulusal yasalar ve uluslararası sözleşmeler olmak üzere çalışma yaşamıyla ilgili mevzuat konusunda bilgilendirilmelerinin sağlanması.	Valilik Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü Ziraat Odası	Mart Temmuz	Mevzuat dosyası Toplantıya katılanların listesi
Mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklar konusunda toplantı kararlarının, ulusal yasalara, taahhütlere ve uluslararası antlaşma ve sözleşmelere uygun alınmasının sağlanması.			Toplantı kararları
Bu toplantıda alınan kararların uygulanmasının sivil toplum ve meslek örgütleri tarafından denetlenmesi. Yıl içinde en az 2 kez katılımcı bir değerlendirme toplantısı yapılması.	Valilik Sivil Toplum ve Meslek Kuruluşları	Sürekli	Sivil toplum ve meslek kuruluşlarının raporları Değerlendirme toplantısı raporu

Duyarlılık ve Bireysel Kapasite Geliştirme

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Şeker pancarı üretim sürecinde çalışan çocuklar konusunda duyarlılığının sağlanmasına yönelik; tarla sahiplerine, kamu kurumu, sivil toplum ve meslek örgütlerine eğitim verilmesi.	Ziraat Odası Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Sürekli	Eğitim dokümanları ve toplantı dosyası
Tarım araçlarına mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar konusunda duyarlılığının sağlanmasına yönelik eğitim verilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Sürekli	
Toplumsal duyarlılık için il ve ilçelerin belirli yerlerine afişler asılması, reklam panolarından yararlanılması.	Belediyeler Sivil Toplum Kuruluşları Ziraat Odası	Mayıs Eylül	Afişler
Yerel televizyon, radyo ve gazetelerde mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklar konusunda toplumu bilgilendirme ve duyarlılık geliştirme yayınlarının yapılması.	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları, Ziraat Odası	Mayıs Eylül	TV programları Gazete haberleri

Şeker Pancarı Üretim Sürecinde Çalışan Çocukların Denetimi

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Çocukların tarlada çalışıp çalışmadıklarının yerinde izlenmesi suretiyle denetimlerinin sağlanması.	Valilik, Jandarma, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	Denetleme raporları İzleme modülleri
Mevsimlik tarım göçüne katılan çocukların e-Okul modülünden yararlanılarak izlenmesi ve sonuçlarının kaydedilmesi.	Sivil Toplum Kuruluşları, Meslek Kuruluşları	Sürekli	
Çalışan çocukların izlenmesi sürecinde yapılan çalışmaların rapor hâline getirilerek Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi. Ayrıca yerel ve merkezî olarak millî eğitim ve sağlık kurumlarıyla da paylaşılması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü İl Millî Eğitim Müdürlüğü İl Sağlık Müdürlüğü	Sürekli	Kayıtlar ve yapılan çalışmalara ilişkin raporlar
Yerel düzeyde denetim mekanizmalarının geliştirilmesi ve pilot uygulamaların yapılması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Üniversiteler	Sürekli	Pilot uygulama projesi

Hizmet Sunumu

Eğitim

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Mevsimlik tarım göçüne katılan ailelerin 0-5 yaş grubu çocuklarına yönelik konaklama mekanlarında ve/veya işçilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde toplum temelli okul öncesi eğitim programlarının uygulanması.	Halk Eğitimi Merkezi, İl/İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	Eğitim programı izleme kartları
6-14 yaş grubu çocuklara, yaş gruplarına uygun telafi amaçlı temel eğitim destek programlarının uygulanması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü		Eğitim programı
15-17 yaş grubu gençlere mesleki ve beceri eğitimi olanaklarının sunulması. Bu çocukların eğitime devamı sağlayacak önlemlerin alınması.			Eğitim Programları
0-17 yaş arası özel eğitime ihtiyacı olan çocukların belirlenerek ailelerin bu konudaki hakları ve çocuklarının eğitim olanakları konusunda bilgilendirilmeleri, sağlık raporu almaları sağlanarak özel eğitime yönlendirilmeleri.	İl/İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	Kayıt raporları

Sağlık

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin genel sağlık kontrollerinin yapılması.	İl / İlçe Sağlık Müdürlüğü	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	Sağlık kontrol sonuçları
Hiç veya düzenli aşı olmamış çocukların aşılarının tamamlanması.			Aşı olmuş çocuk listeleri
Çadır kamp alanlarında veya işçilerin konakladıkları yerlerde hijyen koşullarının sağlanması, çöp toplama hizmetlerinin düzenli yapılması, çadır kamp alanları dışında kalan haneler için de tarla sahiplerinin benzeri hizmetleri vermesinin sağlanması.	İl Sağlık Müdürlüğü Tarla sahipleri Muhtarlıklar Belediye	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	Denetleme raporları
Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların belirlenerek il-ilçe millî eğitim müdürlüklerine ve sağlık müdürlüklerine bildirilmesi. Bu çocuklara ihtiyaç duydukları sağlık ve eğitim hizmetinin sunulmasının sağlanması.	İl Sağlık Müdürlüğü	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	Sağlık kontrolü sonuçları
Aile hekimlerinin mevsimlik ve gezici tarım işçilerine sağlık hizmetini yerinde sunmalarına yönelik teşvik edilmesi ve destek olanaklarının sağlanması.	Valilik, İl Sağlık Müdürlüğü	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	Sürekli hizmet alan mevsimlik ve gezici işçiler
Tarla sahiplerinin tarlada ilk yardım setini bulundurmaları, tarım aracısı veya yardımcısının ilk yardım eğitimi almasının sağlanması.	Valilik, İl Sağlık Müdürlüğü Ziraat Odası	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	İlk yardım seti Eğitim almış tarım aracısı veya yardımcısı
Gebe kadınların yerinde izlenmesinin sağlanması.	İl Sağlık Müdürlüğü	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	İzleme kartları

Beslenme

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Mevsimlik ve gezici tarım işçileri ve çocuklarına yönelik sağlıklı, yeterli ve dengeli beslenme konularında eğitim verilmesi, vitamin, demir vb. mikro element desteği sunulması ve gıda malzemelerinin sağlanması.	Halk Eğitimi Merkezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Müdürlüğü, Belediye	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	Eğitim programları dağıtımı yapılan gıda malzemesi listeleri
Kamu tarafından tahsis edilen konaklama alanlarında işçilere sabah kahvaltısı verilmesinin sağlanması.	Valilik, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Müdürlüğü, Ziraat Odası	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	Kahvaltı dağıtım listesi
Çadır kamp alanlarında yemekhane kurularak işçilerin akşam yemeklerinin düzenli olarak verilmesi.	Valilik, Ziraat Odası	Mayıs-Haziran Eylül-Kasım	Yemek dağıtım listesi

Sosyal Yardımlar

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin çalıştıkları illerdeki sosyal yardımlardan yararlanmalarına yönelik programların geliştirilmesi.	Valilik, Kaymakamlık, Belediye	Sürekli	Geliştirilmiş yeni modeller.
Bu işçiler için yeni sosyal yardım modellerinin geliştirilmesi.	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları		

Meslek Kuruluşları, Akademi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Roller

İş Gücü Araştırmaları

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Şeker pancarı üretim sürecinde çocuk iş gücü payının bulunması ve çocuk iş gücünün sonlandırılması durumunda sektörün nasıl etkileneceğinin belirlenmesine yönelik yerel düzeyde araştırmalar yapılması.	Üniversiteler Araştırma Merkezleri Kalkınma Ajansları	Sürekli	Araştırma raporları
İş gücü ikamesine yönelik çözümlerin geliştirilmesi için araştırmalar yapılması.			
Tarımsal mekanizasyonun yaygınlaşması ve bu durumda işgücünün olası değişimi konusunda araştırmalar yapılması.			
Mekanizasyon sonucu ortaya çıkacak iş gücü fazlasının başka işlere yönlendirilmesi için çalışmalar yapılması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü Meslek Kuruluşları Kalkınma Ajansları		Araştırma raporu Eğitim programları

Hizmet Sunma Kapasitesinin Geliştirilmesi

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Ziraat odalarının, çocuk işçiliğinin önlenmesi, denetlenmesi konusunda, örgütsel kapasitelerinin geliştirilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Sürekli	Kapasite geliştirme materyalleri Örgütsel kapasite geliştirme sürecine katılmış ziraat odası, sivil toplum ve medya kuruluşları
Şeker pancarı üretimi yapılan illerdeki kamu çalışanları, sivil toplum, meslek kuruluşları ve yerel medyanın çocuk işçiliğinin önlenmesi ve izlenmesi konusunda örgütsel kapasitelerinin geliştirilmesi.			
İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün hizmet verimliliğini ve kalitesini artırıcı çalışmalar yapılması.	Valilik, Sivil Toplum Kuruluşları		Eğitim programları

Sivil İzleme ve Denetleme Olanakları

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Yerel sivil izleme ve denetleme modellerinin geliştirilmesi.	Ziraat Odası, Eğitim Sendikaları	Sürekli	Sivil izleme modeli
Sivil izleme uygulamasının yapılması.	Sivil Toplum Kuruluşları, Meslek Kuruluşları		Sivil izleme raporları
İş müfettişlerinin tarla düzeyinde denetimler yapmasının sağlanması.	Valilik, Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü		Teftiş raporları

Tarımsal Ürün Üreticileri, Ürün İşleme Firmaları, Pazarlamacılar

İş Gücü Arzının Yeniden Şekillenmesi

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Çocuk işçilerin tarımsal üretim sürecinden çekilmesi durumunda ortaya çıkacak iş gücü boşluğunun nasıl doldurulacağına yönelik çözümler üretilmesi için çalışmalar yapılması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü Üniversiteler	Sürekli	İş gücü analizleri ve alternatif programlar
Şeker pancarı üretim sürecinde tarımsal iş gücü arzının tespit edilmesi ve tarımsal faaliyete göre planlanması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Ziraat Odası, Tarım Aracıları, Şeker Firmaları		İş gücü arzı planlama raporu
Çocuk emeğinin yerine ikame edecek yeni iş gücü planlanması yapılarak özellikle 19-25 yaş grubu işsizlerin istihdamının teşvik edilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Ziraat Odası		Teşvik önlemleri
Mekanizasyonun artırılması için yerel teşvik modellerinin geliştirilmesi, makine ile hasat yapanların sayısının artırılması.	Ziraat Odası, Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, Banka Şubeleri Şeker Fabrikaları		Görüntü materyali Raporlar

İş Sağlığı Ve Güvenliği

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Tarımsal faaliyetlerde çalışanlar için iş güvenliği ve iş sağlığı konusunda mevcut standartların yanında yeni standartlar geliştirilmesi ve uygulanması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü Üniversiteler	Sürekli	Standartlar seti
Tarımsal faaliyetlerde çalışanların iş güvenliği ve sağlığına yönelik tarla sahiplerine, tarım araçlarına ve işçilere eğitim verilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü, Ziraat Odası Sivil Toplum Kuruluşları		Eğitim seti ve eğitim programları
Tarımsal faaliyetlerde çalışanlar için iş güvenliği ve sağlığı malzemelerinin temin edilmesi.	il/ilçe Ziraat Odası		Fotoğraflar İş güvenliği malzemeleri dağıtım listeleri

Sonuç Yerine

Türkiye’de şeker pancarı üretimi, istihdam, katma değer yaratması ve yerel kaynakların kullanılması bakımından önemli tarımsal faaliyetlerden biridir. Başta hayvancılık olmak üzere kimya ve ulaşım sektörleriyle güçlü ilişkileri de bulunmaktadır. Ayrıca şeker, bir ham madde olarak diğer ürünler için de önemli bir girdi niteliğindedir.

Şeker pancarı üretim sürecinde çocuk emeğinin olması önemli bir sorun alanıdır. Ekonomik kalkınma, sosyal devlet ve sosyal haklar ekseninde gerçekleştirilmelidir. Şeker pancarı ve ondan elde edilen ürünlerin Türkiye’nin kalkınmasında önemli bir faaliyet olduğu bilinmektedir. Bu nedenle sosyal devlet ve sosyal haklara duyarlı tüketiciler, üretiminde çocuk emeği olan ürünleri tüketmekten her zaman vazgeçme eğilimindedir. Mamul üreticileri ve tüketicilerinin zamanla bu durumu görmezlikten gelemeyecekleri bilinmelidir. Ayrıca çocukların bu üretim sürecine katılmasıyla ülkenin en önemli sosyal sermayesi olan insan kaynağına yeterli yatırım yapma olanağı ortadan kalkmaktadır.

Şeker pancarı üreticileri, sektörün sendikaları, şeker pancarı işleyen kamu ve özel sektör firmaları, şeker ham maddesini kullanan diğer firmalar bu durumun farkında olmalıdır. Ayrıca çocuk emeği toplumsal gelişmenin önündeki önemli engellerden biridir. Çünkü çağın gereklerine uygun eğitim almış çocuklar, ülkenin geleceğinin inşasında rol alan en önemli aktörlerdir. Bu çocukları tarlada çalıştırmak yerine, onlara yeni fırsatlar ve olanaklar yaratılmalıdır.

